

גילוי דעת

כתב עת רב-תחומי
לחינוך, חברה ותרבות

גיליון 20 | סתיו תשפ"ג | 2022

הוצאת
הקיבוץ המאוחד

המכון לחינוך מתקדם
מכללת סמינר הקיבוצים

העורך הראשי: פרופ' נמרוד אלוני
עורך בפועל: ד"ר מעין מזור
עורכת אורחת לגיליון הנושאי: ד"ר רינת ארביב אלישיב
העורכת המדעית: ד"ר עתליה שרגאי
עריכה: חיה קול-אל אייכנראנד
מזכירת המערכת: יעל אוחיון

הוועדה המייעצת: * ד"ר רינת ארביב אלישיב, פרופ' סמדר דוניצה-שמידט, פרופ' עמוס דרייפוס, פרופ' חגית הלפרין, ד"ר גילי יוסף, ד"ר אירית פלדמן, פרופ' שי פרוגל, ד"ר עינב קטן-שמיד

חברי מועצת המערכת: * פרופ' דן אבנון, ד"ר איימן אגבאריה, פרופ' יאיר אורון, פרופ' ניב אחיטוב, פרופ' יאירה אמית, פרופ' אבנר בן עמוס, ד"ר אוה ברגר, פרופ' מירי ברוך, פרופ' דפנה גולן, פרופ' יוסי דהאן, פרופ' עמוס דרייפוס, פרופ' חגית הלפרין, פרופ' רות זוזובסקי, פרופ' יוסי יונה, פרופ' ציפי ליבמן, פרופ' אייל נווה, פרופ' פניה עוז-זלצברגר, פרופ' פייסל עזאיזה, פרופ' משה צוקרמן, פרופ' יצחק קשתי, פרופ' אריאל רובינשטיין, פרופ' עוזי שביט * לפי סדר הא"ב.

ISSN 2224-5936

© כל הזכויות שמורות למכללת סמינר הקיבוצים
נדפס בישראל
סתיו תשפ"ג – 2022

עריכת התקצירים כאנגלית: טובה שני
עיצוב העטיפה: יהודית בר-נתן
עימוד: אירית נחום
הדפסה: דפוס חן (משה) בע"מ
הפצה: הוצאת הקיבוץ המאוחד

רכישת גיליון או מנוי

להזמנת גיליון מודפס של גילוי דעת במחיר 70 ש"ח
או שני גיליונות/מנוי במחיר מוזל של 100 ש"ח,
שלחו בקשה למערכת גילוי דעת בכתובת:

Gilui.Daat@smkb.ac.il

משלוח מאמרים

כותבים וכותבות מוזמנים לשלוח למערכת גילוי דעת מאמרים ומסות על פי ההנחיות להגשה
המפורטות באתר סמינר הקיבוצים, בכתובת:
www.smkb.ac.il/gilui-daat/submission-guidelines

לפרטים נוספים אנא צרו עמנו קשר בדוא"ל: Gilui.Daat@smkb.ac.il
או בטלפון: 03-6901224

תוכן העניינים

5	המשתתפות והמשתתפים בגיליון
9	דבר העורכים
	מאמרים
	סמדר דוניצה-שמידט, רוני רמות ובוורלי טופז
19	קורסי מוק (MOOCs) בתוכניות הכשרה להוראה בתקופת משבר הקורונה
	יעל יונדלר, תמי זייפרט ומיכל הירשמן
	יוטאטכנו-גוגיה – התכוננות אינטגרטיבית עתידית
51	בהכשרת מורים בתחומי הטכנולוגיה בחינוך
	אדוה מרגליות ודבורה גורב
	חויית המעבר החד מלמידה פנים-אל-פנים ללמידה מקוונת –
	השפעתה על יחסם של סטודנטים להוראה
85	כלפי הוראה מקוונת בעתיד
	דורית אלט וליאור נעמתי-שניידר
	הקשר בין למידה מבוססת בעיה בשילוב מפת מושגים דיגיטלית
113	לבין מוטיבציה ולמידה עצמית מקוונת
	חגית ירום, דנה שחיני ואדיב גל
	תפקידו של ה-Book Creator כמקדם תהליכי למידה רגשית-חברתית (SEL)
143	בלמידה מרחוק בתקופת משבר הקורונה, לפי תפיסתם של פרחי הוראה

מסה

עידית פינקלשטיין ושירה סופר-ויטל

אדם, טכנולוגיה, תרבות:

173 דילמות בהוראה מרחוק של למידה חברתית-רגשית

ביקורת ספרים

ציפי ליבמן

אתמול הייתה רפורמה ותהיה גם מחר

189 על הספר: תלמידי האתמול תלמידי המחר – שלושה גלים של
רפורמות בעולם החינוך, מאת עמי וולנסקי

iii

תקצירים באנגלית

המשתתפות והמשתתפים בגיליון

פרופ' דורית אלט | דיקנית הפקולטה לחינוך והוראה במכללה האקדמית תל-חי. מחקריה עוסקים בפיתוח, ביישום ובהערכה של סביבות למידה מוטות עתיד בסיוע כלים טכנולוגיים, וכן בהוראה-למידה-הערכה המסייעות לפיתוח מיומנויות למידה לאורך החיים. פרסמה חמישה ספרים ועשרות מאמרים העוסקים בפיתוח ובהערכה של סביבות למידה חדשניות.
doritalt@014.net.il

ד"ר ליאור נעמתי שניידר | ראש מסלול בריאות בחוג לניהול שבמכללה האקדמית הדסה ירושלים. עיקר מחקריה מתמקדים בבתי החולים הציבוריים כארגוני שירות ובהתאמתם לסביבה המשתנה. עוסקת יותר מ-20 שנה בתחומי פיתוח תוכניות לימודים, חינוך רפואי ופיתוח שיטות הערכה באקדמיה במסגרות בין-לאומיות.
liorna@hac.ac.il

ד"ר רינת ארביב אלישיב | ראש רשות המחקר במכללת סמינר הקיבוצים. חוקרת מדיניות ותהליכי אי-שוויון בחינוך, ובייחוד את תחום פיתוח ההון האנושי במערכת החינוך ומדיניות כוחות ההוראה בישראל, בזיקה לתהליכי השתלבות במקצוע ונשירה ממנו. שותפה לפרויקטים בין-לאומיים מרכזיים, ובהם PROTEACH בהובלתה, במסגרת תוכניות ERASMUS+ של האיחוד האירופי.
rinat.arviv@smkb.ac.il

ד"ר בוורלי טופז | מדריכה פדגוגית במחלקה לאנגלית, חברה בוועדה לקידום סגל אחר ורכזת חינוך מכיל במכללת סמינר הקיבוצים. בתפקידיה הקודמים במכללה עמדה בראש המחלקה לאנגלית. מחקריה עוסקים בהכשרות מורים, בהתפתחות מקצועית של מורים וכן ברב-תרבותיות ובהוראת שפות.
beverley.topaz@smkb.ac.il

ד"ר דבורה גורב | מרצה בכירה לחינוך מתמטי (בפרישה). לשעבר ראש היחידה להערכה וראש החוג להוראת המתמטיקה במכללה האקדמית אחוה. תחומי התמחותה העיקריים כחוקרת וכמרצה הם: שילוב טכנולוגיה בהוראה בכלל ובהוראת המתמטיקה בפרט; הוראה, למידה והערכה בסביבה ממוחשבת וידע נדרש למורים בסביבה הפיזית ובסביבה המקוונת.
dvoragorev@gmail.com

ד"ר אדיב גל | מייסד שותף של המרכז לחינוך לקיימות שבמכללת סמינר הקיבוצים, ומלמד במכללה מגוון רחב של קורסים בתחומי הטבע, הסביבה, הקיימות והאקולוגיה, הנלמדים כחלק מהתוכנית לתואר ראשון ולתואר שני. במסגרת התואר השני מנחה ד"ר גל עבודות תזה.

adiv@tene-eco.co.il

פרופ' סמדר דוניצה-שמידט | רקטור מכללת סמינר הקיבוצים. בתפקידיה הקודמים במכללה כיהנה כדיקנית הפקולטה למדעי הרוח והחברה, ועמדה בראש יחידת המחקר, בראש התוכנית להסבת אקדמאים ובראש המחלקה לאנגלית. מחקריה עוסקים בהכשרות מורים, בהתפתחות מקצועית של מורים ובהוראת שפות. מאז שנת 2020 מכהנת גם כעורכת ראשית של כתב העת "דפים".

smadar.donitsa@smkb.ac.il

ד"ר מיכל הירשמן | מנתחת התנהגות. מרצה בתוכנית לתואר שני בטכנולוגיות בחינוך במכללת סמינר הקיבוצים, מדריכה ארצית באגף א' לחינוך מיוחד במשרד החינוך ומרכזת תחום ניתוח התנהגות במינהל חינוך בעיריית פתח תקווה. מדריכה ומרצה למנתחי התנהגות, לצוותים חינוכיים ולהורים. חברת צוות חדשנות בעיריית פתח תקווה.

michal.hirshmann@smkb.ac.il

ד"ר תמי זיפרט | מרצה בכירה וחוקרת בתחום טכנולוגיות הלמידה במכללת סמינר הקיבוצים. מומחית ליישום ולחקר סביבות חדשניות, יזמות חינוכית ופדגוגיה חדשנית בהוראה. רקדנית ותרפיסטית בתנועה. כיום משלבת בין תחום התנועה לטכנולוגיה בהוראה ובמחקר.

tami.seifert@smkb.ac.il

ד"ר יעל יונדלר | מרצה וחוקרת טכנולוגיה בחינוך והערכה בחינוך במכללת סמינר הקיבוצים. מומחית בהערכה חינוכית. מנחה צוותים וקהילות למידה באקדמיה ובארגונים בתחומים של בניית ידע ועיצוב למידה במרחבים היברידיים. פוסט־דוקטורנטית באוניברסיטה הפתוחה בתוכנית לטכנולוגיות ומערכות למידה, בנושא אוריינות דיגיטלית.

yael.yondler@smkb.ac.il

חגית ירום | יועצת טכנור-פדגוגית ומנהלת שותפויות במיזם הלאומי ללמידה דיגיטלית קמפוס IL. עורכת דין, בעלת תואר LLB במשפטים ובמינהל עסקים ותואר שני בטכנולוגיות בחינוך מטעם סמינר הקיבוצים. מורה, מנחת מורים, מדריכה באגף א' לפיתוח פדגוגי במשרד החינוך ומרצה בתחום הפדגוגיה הדיגיטלית בחינוך.

hagityarom@gmail.com

פרופ' ציפי ליבמן | נשיאת מכללת סמינר הקיבוצים. מרצה, כותבת ושותפה לכתיבה של פרסומים רבים בתחומי מחקרה העיקריים – הערכה בחינוך ומדיניות חינוכית. חברה לשעבר במל"ג, כמומחית להכשרת אנשי חינוך ולמדיניות ואיכות בהשכלה הגבוהה. הספר "ללמוד, להבין, לדעת: מסע בנתיבי ההוראה הקונסטרוקטיבית" (2013) בעריכתה המדעית יצא לאור בהוצאת הקיבוץ המאוחד ומכון מופ"ת.

zipi.libman@smkb.ac.il

ד"ר אדוה מרגליות | דיקנית הפקולטה למדעים בסמינר הקיבוצים. עוסקת במחקר, בהוראה ובפיתוח של חשיבה יצירתית, STEAM ופדגוגיה של למידה שיתופית מקוונת בהכשרה להוראה. חוקרת מוטיבציה ללמידה בסביבות מקוונות, ואת המתרחש בהן במעבר ממצבי חירום לשגרה. כמו כן מכשירה מורים למחוננים בישראל ובעולם באמצעות פרויקטים העוסקים בסוגיות של קיימות וחשיבת עתיד.

adva.margalio@smkb.ac.il

ד"ר שירה סופר-ויטל | חברה סגל ומנהלת אקדמית במסלולי התואר השני בחוג לחינוך בקריה האקדמית אונו. מובילה יוזמות חינוכיות ופדגוגיות, ומילאה מגוון תפקידים פדגוגיים וניהוליים במערכת החינוך. מחקרה עוסקים בטיפוח למידה חברתית-רגשית, תהליכי למידה, הוראה והערכה בסביבות רב-תרבותיות ויצירת ידע שיתופי בקהילות עתירות טכנולוגיה.

shira.so@ono.ac.il

ד"ר עידית פינקלשטיין | מרצה בכירה ויו"ר ועדת ההוראה של הפקולטה למדעי הרוח והחברה בקריה האקדמית אונו. פיתחה וניהלה תוכניות לימוד לתארים מתקדמים בחוג לחינוך ובפקולטה למינהל עסקים. תחום מומחיותה הוא חינוך ורגולציה בעידן הטכנולוגי. מחקרה עוסקים בפיתוח למידה חברתית-רגשית רב-תרבותית ובקידום הוראה, למידה והערכה במערכות חינוך ובהשכלה הגבוהה.

idit.f@ono.ac.il

ד"ר דנה שחייני | מורה ומרצה לכימיה במכללת סמינר הקיבוצים וחברת צוות בקורס "היסטוריה גדולה" במכללה. חברה בקבוצת המחקר של פרופ' מיכל ציון ובקבוצת הכימיה של מרכז מורי הכימיה במכון ויצמן.

dana.sachyani@smkb.ac.il

ד"ר רוני רמות | מנהלת תכנון, אסטרטגיה ופיתוח אקדמי במכללת סמינר הקיבוצים. בעשור האחרון עוסקת במחקר על-אודות מדיניות הכשרת המורים בישראל, ומתמקדת בין השאר בהכשרות מורים אלטרנטיביות, ביזמות חינוכית ובמעמד המורה. יזמית בשדה הכשרת המורים ועורכת משנה של כתב העת "דפים".

rony.ramot@smkb.ac.il

דבר העורכים

גיליון 20 של כתב העת "גילוי דעת" הוא גיליון נושאי העוסק בהטמעת פרקטיקות פדגוגיות המשלבות כלים דיגיטליים והוראה מרחוק במערכת הכשרת המורים. מגפת הקורונה הביאה עמה עיסוק מחודש בשאלה שבלבו של התהליך החינוכי – כיצד להבנות מערכת חינוכית איכותית ורלוונטית? הקריאות החוזרות ונשנות להוביל שינוי במערכת החינוך לא פסחו גם על הכשרת המורים. המאמרים שבגיליון זה מקדמים דיון מגוון וביקורתי ביחס להטמעת פדגוגיות של הוראה מרחוק, שהתרחבה מאוד בשנתיים האחרונות בעקבות מגפת הקורונה. דיונים אלה מאגדים הצעות ליישום פרקטיקות הוראה המשלבות שימוש במתודולוגיות דיגיטליות מגוונות.

זה שנים רבות שמערכת החינוך בישראל יושבת על המדוכה בניסיון להבנות תהליכים חינוכיים שיתכתבו עם התמורות החברתיות, התרבותיות, האינטלקטואליות והטכנולוגיות המאפיינות את המאה ה-21. בתקופה האחרונה סופגת מערכת החינוך ביקורת נוקבת על הקושי להתאים את עצמה לשינויים אלו. הישגיהם הנמוכים של התלמידים במבחנים בינלאומיים ובמבדקים ארציים, וכן העומס בכיתות, התשתיות המתישנות, מורים ומנהלים שנוטים ואף צמצום בתקציבים – כל אלה החריפו את חוסר שביעות הרצון מהמערכת, ואף הובילו מגמה גוברת בקרב הורים לחפש אלטרנטיבות לחינוך ילדיהם מחוץ למסגרת הפורמלית. האתגר של המערכת הוא לחולל תמורה בגישות החינוכיות השמרניות הרווחות במוסדות החינוך – גישות המבוססות על הפרדיגמה הפוזיטיביסטית והמניחות שחינוך איכותי מייצג תהליכים של העברת ידע באמצעות פדגוגיה של הרצאות פרונטליות, כשלתלמיד תפקיד פסיבי – ותחתן להנכיח גישות קונסטרוקטיביסטיות, המזמנות ללומד חוויית למידה אקטיבית השואפת ליצוק מבנים אינטלקטואליים, כתוצר של ארגון מחשבתי מחודש, ובתוך כך מטמיעות בו הבנה משמעותית ומעמיקה (לוי-פלדמן וליבמן, 2022; ליבמן, 2013). ההנחה הרווחת היא שתהליכי למידה הניזונים מהגישות הקונסטרוקטיביסטיות עשויים להכין את התלמידים לדרישות התובעניות והמורכבות המאפיינות את העידן הנוכחי, ומחייבות, בין השאר, גמישות מחשבתית, חשיבה ביקורתית, עבודה שיתופית, התעדכנות מהירה, הסתגלות למצבים מגוונים ושליטה בשימוש בטכנולוגיה.

אחת הדרכים להגשמת יעדים חינוכיים ברוח הגישה הקונסטרוקטיביסטית היא שילובה של סביבת למידה עתירת טכנולוגיה, מתוך הנחה שסביבה מסוג זה מזמנת אינטראקציה חווייתית בין פדגוגיה לטכנולוגיה, והיא תורמת במידה רבה לשדרוג תהליכי הלמידה (מגן-נגר, 2020). השדרוג הוא תוצר של גיוון בעזרי הלמידה הרלוונטיים לדור הצעיר, והוא בא לידי ביטוי בין השאר בהמחשת מבני הידע ובשימוש הוליסטי בחושים. מחקרים מצביעים על חשיבות שילובה של הטכנולוגיה בתוכנית הלימודים בבתי הספר ובמוסדות להשכלה גבוהה (OECD, 2019; Shonfeld & Gibson, 2014). ברוח זו הופעלה במערכת החינוך בישראל משנת 2011 ואילך תוכנית תקשוב לאומית, שמטרתה המרכזית היא לקדם פדגוגיה חדשנית בבתי הספר, בד בבד עם רכישת מיומנויות רלוונטיות לתפקיד מיטבי במאה ה-21. אלא שחרף ההשקעה הרבה, מחקרים הראו כי בישראל, כבמדינות אחרות, נרשמה לאורך השנים מגמת עלייה מתונה בהיקף הלמידה המשלבת טכנולוגיה בבתי הספר ובגני הילדים, ויישומה בפועל היה מצומצם יחסית (מגן-נגר, 2020; Kaendler et al., 2015).

התפשטות מגפת הקורונה טרפה את הקלפים וחוללה שינוי מהותי בגזרה זו. סגירת מוסדות הלימוד בישראל ובמדינות רבות אחרות בשנת 2020 הייתה בבחינת נקודת מפנה בשימוש בטכנולוגיה בתהליכי הלמידה. ביום אחד נאלצה המערכת כולה, מגני הילדים ועד המוסדות להשכלה גבוהה, לשנות את דרכי הלמידה, לעבור להוראה מרחוק ובתוך כך להשתמש בכלים טכנולוגיים (United Nations, 2020). מצב דברים זה יצר הזדמנות ייחודית להטמעת הטכנולוגיה בתהליכי ההוראה והלמידה. האתגר שעמד בפני צוותי ההוראה היה חסר תקדים, וטמן בחובו שינוי של עמודי התווך שהגדירו את הפעילות החינוכית במשך שנים ארוכות (Schleicher, 2020). יתר על כן, אתגר זה אף השליך על רווחתם האישית של המורים (גוטנטג ואסטרמן, 2021), והם נאלצו בן-לילה לשנות את דפוסי ההוראה, וללמוד לעשות את עבודתם בדרך אחרת. זו הייתה שעת כושר לערעור על "האמיתות הגדולות" (לוי-פלדמן וליבמן, 2022).

ההכשרה להוראה חוותה אף היא אתגרים של ממש במעבר להוראה מרחוק. ככל מוסד אחר להשכלה גבוהה, גם מורי המורים נאלצו ביום בהיר אחד לחולל מהפך בררכי ההוראה שלהם ולהבנות קורסים מקוונים מרחוק (Donitsa-Schmidt & Ramot, 2022). בד בבד, הם היו צריכים להוות מודל ראוי להוראה מרחוק עבור פרחי

ההוראה, העתידים בבוא היום לעמוד מול כיתות לימוד בבתי הספר ובגני הילדים וליישם הלכה למעשה דרכי הוראה מסוג זה. מודלינג של שיטות הוראה מזמן למורי העתיד התנסות פעילה לצד פרקטיקות יישומיות המיועדות לקורפוס המיומנויות שיביאו עמם בבוא העת אל השדה החינוכי (שמר אלקיים ואח', 2021). יתרה מכך, להוראה מרחוק השלכות מורכבות גם על תהליכי הלמידה בקמפוסים. ביקורת מרכזית על תהליכים אלו מתייחסת לריחוק החברתי ולניתוק הקשר האישי בין המרצים לסטודנטים ובין הסטודנטים לבין עצמם בעוד הקמפוסים נותרים מיותרים. קובץ המאמרים בגיליון זה מבקש להתחקות אחר התנסויות אלה ולהעלות לדיון את הדילמות, התובנות והמחשבות על הוראה ולמידה מרחוק. כל זאת, במטרה לעצב מערכת הכשרה עדכנית, רלוונטית וכזו שמהררת בפדגוגיה.

במאמר הפותח את הגיליון חושפות סמדר דוניצה-שמידט, רוני רמות ובוורלי טופז את האתגר שבשילוב קורסי מוק (Massive Open Online Courses – MOOCs) בתהליכי ההכשרה להוראה. מדובר בקורסים מקוונים ומונגשים לציבור שמציעות אוניברסיטאות ברחבי העולם במבחר תחומי דעת. כמקרה בוחן, מתמקדות החוקרות בשילוב קורסי מוק בתוכניות ההכשרה במסגרת תוכניות להסבת אקדמאים להוראה. הן בודקות את תפישות הסטודנטים ביחס לתרומתם של קורסים אלה לעבודת ההוראה העתידית שלהם. משבר הקורונה שאָתגר את העולם כולו והביא עמו שינויים מרחיקי לכת במערכת ההשכלה הגבוהה, ובכלל זה במוסדות להכשרת מורים, תרם גם להטמעתם הנרחבת של קורסי מוק בתהליכי ההכשרה. ניתוח תמטי של דברי הסטודנטים הוביל את החוקרות להצביע על הצורך בחשיבה מחודשת על אופן הטמעתם של קורסים אלו בתוכניות הלימודים, וזאת מתוך מטרה למקד את הרלוונטיות שלהם בעבור עבודתם העתידית של פרחי ההוראה בשדה. החוקרות אף מציעות המלצות פרקטיות לשילוב מיטבי של קורסים מקוונים בכלל וקורסי מוק בפרט בתוכניות ההכשרה.

האתגר לבסס תהליכי הכשרה רלוונטיים להוראה בתקופת הקורונה נידון גם במאמרו של יעל יונדלר, תמי זייפרט ומיכל הירשמן. הן מציעות להתבונן על תהליכי ההכשרה להוראה באמצעות יוטאטכנו-גוגיה – מושג שמשמעותו ביונית עתיקה היא הָכוּונה או הובלה (agoge) עצמית (uton) של הלמידה בשילוב טכנולוגיה (techno). מסגרת תיאורטית זו מבססת דיון אידאולוגי-חינוכי בטיפוח מסוגלות עצמית בהוראה בסביבה מקוונת. זאת באמצעות מיומנויות של הכוונה עצמית

בלמידה המעוררות באמצעים טכנולוגיים פעלנות לומד בד בבד עם אינטראקציות חברתיות. מסגרת זו ניזונה משתי גישות עיקריות: (1) גישה חינוכית-הומניסטית המציבה את הלומד במרכז תהליך הלמידה ורואה חשיבות מרכזית בפיתוח האדם ובעידודו להגשים את יכולותיו ונטיותיו; (2) גישה הבנייתית-חברתית המעודדת בניית ידע קולקטיבי באמצעות שיתופי פעולה חברתיים. באמצעות גישה זו מאפיינות החוקרות מיומנויות יטאטכנו-גוגיות במרחב המקוון, ובתוך כך מציגות את הזיקות בין מיומנויות אלה לבין מאפיינים של תפיסה קונסטרוקטיביסטית להוראה ולבין עמדות כלפי שילוב טכנולוגיה בהוראה ומסוגלות עצמית להוראה בסביבת למידה מקוונת. תפיסה חדשנית זו מבנה, לפי החוקרות, כלי פדגוגי יישומי לתכנון תהליכי ההכשרה במרחב המקוון.

הרהור בתהליכי ההכשרה להוראה בעקבות המעבר ללמידה מרחוק בתקופת הקורונה מחייב גם בדיקה של עמדות הסטודנטים, המורים לעתיד. עמדותיהם חשובות לביסוס תהליכי הכשרה רלוונטיים, העונים לצורכיהם של פרחי ההוראה. מאמרן של אדוה מרגליות ודבורה גורב מבקש לתת ביטוי לסוגיה זו. המאמר בוחן את אמונותיהם של סטודנטים להוראה ביחס להתמודדותם במהלך הלמידה המקוונת בתקופת הקורונה וכן את אמונותיהם ביחס למטרות ההוראה המקוונת העתידית. המאמר ממחיש כיצד אותו מצבור התנסויות של הסטודנטים להוראה, שחוו למידת חירום מקוונת אינטנסיבית, רצופת הצלחות ורגעי משבר וקשיים, מבהיר עבורם את מורכבות תפקיד ההוראה, ובאופן ייחודי גם דרכים לשילוב הוראה מקוונת בעבודתם בעתיד.

שני המאמרים החותמים חטיבה זו בגיליון מציגים כלים ייחודיים להוראה מרחוק. מאמרן של דורית אלט וליאור נעמתי-שניידר מתייחס ליישומה של למידה מבוססת בעיה בהוראה מרחוק בשילוב מפת מושגים דיגיטלית. מפת המושגים היא דיאגרמה לארגון ידע באמצעות מערכת קשרים בין מושגים וכן בין תהליכים. מפות אלו מסייעות ללומדים להתחקות אחר מקורותיהם של מבחר מושגים ואחר מערכת הזיקות ביניהם, ובאמצעות המפות לנתח את המושגים הרלוונטיים ולבחון את משמעותם בהקשרים כוליים. שיטה זו מבוססת על הגישה הקונסטרוקטיביסטית ללמידה, והיא תומכת בגישת הלמידה העצמית, בדגש על יצירתיות ועל דמיון. המאמר מדגים כיצד באמצעות מפות מושגים דיגיטליות, ככלי פדגוגי מקוון, אפשר לבחון קונפליקטים מוסריים במטרה לעודד את הלומדים להתעמק במנעד רחב של

טיעונים. שיטה זו תומכת אפוא בלמידה אחרת באמצעות כלים טכנולוגיים להשגת יעדים ערכיים והומניסטיים בלמידה.

מאמרם של חגית ירום, דנה שחייני ואדיב גל מעשיר את מאגר הכלים הדיגיטליים ללמידה מרחוק. המאמר מציג התנסות ב־Book Creator (BC) – כלי דיגיטלי המהווה מרחב שיתופי ללמידה, וכולל מחברת דיגיטלית אישית שהלומד יכול לבנות בה תוצרים מגוונים באמצעות תמונות, סרטונים, קובצי שמע וכיו"ב. באמצעות ראיונות חצי־מובנים מבקשים החוקרים ללמוד על ביטויים של למידה רגשית־חברתית, כפי שעלו במסגרת יצירת המחברת הדיגיטלית. הדגש על למידה רגשית־חברתית במסגרת הלמידה מרחוק משקף תפיסה הומניסטית־ערכית המתייחסת ללומד בדרך הוליסטית, מתוך התבוננות גם בפן הרגשי המלווה את תהליך הלמידה, ובייחוד את הלמידה מרחוק המתאפיינת בבעיית הרגשות שעלולים להיעלם אל מול המסכים. המאמר מצביע על תרומתו של כלי דיגיטלי זה בהקניית כישורים רגשיים־חברתיים לסטודנטים. לפי עדויות הסטודנטים, הרי שמגוון רחב של מאפיינים המגדירים למידה רגשית־חברתית והערכה הומניסטית היוו בתקופת סגרי הקורונה חלק אינטגרלי מתהליך ההוראה מרחוק, באמצעות כלי דיגיטלי זה. הפן הרגשי־חברתי של ההוראה מרחוק בא לידי ביטוי גם במסה של עידית פינקלשטיין ושירה סופר־ויטל. המסה מעלה לדיון דילמות פילוסופיות וסוציולוגיות בנוגע להוראה מרחוק של למידה חברתית־רגשית בהקשר רבת־תרבותי ומתוך התמקדות במשולש היחסים אדם-טכנולוגיה-תרבות. המסה מעלה לפני השטח סוגיות מגוונות בטיפוח למידה רגשית־חברתית בעת שהלומדים מצויים מאחורי המסך. השאלות העולות במסה מזמנות כר נרחב לחשיבה מחודשת על יישום תהליכים של הוראה ולמידה בשעה שהטכנולוגיה הופכת לחלק אינטגרלי מתהליכים אלו. שאלות אלה זוכות למשנה תוקף כשנוספת לדיון סוגיית הגיוון החברתי־תרבותי של הלומדים. ביסוס למידה רגשית־חברתית בהקשר תרבותי מורכב – ובסביבה דינמית שמערכות היחסים בה מתהוות לעתים מאחורי מסך – דורש בהחלט עיון מחודש בשאלות חינוכיות־חברתיות.

ביקורת הספרים המתפרסמת באחרית הגיליון חותמת מסע של חשיבה מחודשת על "האמיתות הגדולות" העומדות בבסיס החינוך בישראל ועל תפקידה של הכשרת המורים בהבניית תמורות אלו עם פיתוחן המסיבי של הוראה ולמידה מרחוק בעקבות מגפת הקורונה. מאמר הביקורת שכתבה ציפי ליבמן דן בספר

"תלמידי האתמול תלמידי המחר" מאת פרופ' עמי וולנסקי. המאמר מעורר שיח על מהלכי המדיניות, על ההתנסויות המגוונות ועל שלל הרפורמות שנעשו ויושמו הן במערכות החינוך בישראל והן במדינות אחרות, במטרה לשפר את תהליכי ההוראה, הלמידה והערכה ואת פני החינוך בכללותו בזיקותיו החברתיות. ליבמן מדגישה כי העבודה על אותן "אמיתות גדולות" היא דינמית, מורכבת וארוכת טווח, ומעלה שאלות נרחבות ושאלות מצומצמות יותר על מהותו של התהליך החינוכי – עבודה שככל הנראה לא תיפסק לעולם, אבל תצמיד אותנו צעד נוסף לכיוון חינוך טוב יותר, חברתי יותר, איכותי יותר ומעמיק יותר.

פרופ' נמרוד אלוני, עורך ראשי
ד"ר רינת ארביב אלישיב, עורכת אורחת
ד"ר מעין מזור, עורך בפועל
ד"ר עתליה שרגאי, עורכת מדעית

מקורות

- גוטנטיג, ט' ואסטרך, ק' (2021). שחיקת מורים בשל ההוראה מרחוק בקורונה והקשר לשלומותם הפסיכולוגית ורווחתם התעסוקתית. דוח מחקר, האוניברסיטה העברית.
- לוי-פלדמן, א' וליבמן, צ' (2022). ממדידה פוזיטיביסטית להערכה קונסטרוקטיביסטית: האומץ לבצע שינוי. גילוי דעת, 19, 13-40.
- ליבמן, צ' (2013). קונסטרוקטיביזם בחינוך. בתוך: צ' ליבמן (עורכת). ללמוד, להבין, לדעת: מסע בנתיבי ההוראה הקונסטרוקטיביסטית (עמ' 13-52). מכון מופת, הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- מגן-נגר, נ' (2020). הערכת תלמידים את מאפייני סביבת הלמידה החדשנית בכיתה: השוואה בין המצב המצוי למצב הרצוי. דפים, 72, 79-119.
- שמר אלקיים, ט', שביט-מילר, ע' וארכיב אלישיב, ר' (2021). חוויה סטודנטאלית אחרת בהכשרה להוראה: נקודת המבט של מורי המורים. גילוי דעת, 18, 59-86.
- Donitsa-Schmidt, S. & Ramot, R. (2022). COVID-19 – a boundary crossing event for teacher educators, *Journal of Education for Teaching*, 48(4), 407–423. doi: 10.1080/02607476.2022.2088267
- Kaendler, C., Wiedmann, M., Rummel, N. & Spada, H. (2015). Teacher competencies for the implementation of collaborative learning in the classroom: A framework and research review. *Educational Psychology Review*, 27(3), 505–536.
- OECD (2014). PISA 2012 results in focus: What 15-year-olds know and what they can do with what they know. [pisa-2012-results-overview.pdf](#)
- Shonfeld, M. & Gibson, D. (2018). [Eds]. *Collaborative Learning in Global World*. Literacy, Language and Learning, IAP Book Series.
- Schleicher, A. (2020). *The impact of COVID-19 on education insights from education at a glance 2020*. OECD Publishing. [the-impact-of-covid-19-on-education-insights-education-at-a-glance-2020.pdf](#)
- United Nations (2020). *Policy brief: Education during COVID-19 and beyond*. [sg_policy_brief_covid-19_and_education_august_2020.pdf](#)